

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ЛІЦЕЇ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

Забезпечення профільного навчання в ліцеї – важливе завдання модернізації освіти в Україні. Воно покликане сприяти гуманізації навчання, задоволенню освітніх потреб, самоактуалізації особистості, утвердженню унікальності, неповторності і самоцінності індивідуальності ліцеїста, детермінується зростаючими вимогами суспільства до професійної компетентності і когнітивної активності майбутніх фахівців, зумовлене реаліями сучасної соціально-економічної ситуації, коли професійна освіта стає гарантом соціальної стабільності людини, основою соціально-економічного розвитку країни.

Загострюються соціально-педагогічні суперечності, насамперед, між світовими гуманістичними освітніми тенденціями і недостатньою розробленістю у вітчизняній дидактиці одного з головних механізмів їх розвитку – профільного навчання ліцеїстів. Таким чином, соціально-педагогічна дійсність ставить проблему подальших дидактичних пошуків, нарощення нових педагогічних ідей, теорій, методичних надбань для забезпечення профільного навчання в ліцеях.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що дану проблему вивчали при висвітленні загальних теоретичних питань диференціації навчання дидакти-дослідники: праці В.В. Гузеєва, С.Н. Рягіна, О.Я. Савченко, де розкриваються особливості проектування змісту профільного навчання в молодшій, основній та старшій школі на основі введення Державного стандарту; С.У. Гончаренка, Ю.І. Мальваного, В.А. Орлова, А.В. Хуторського, у яких висвітлюються теоретико-методичні питання профільного навчання; М.І. Бурди, Г.В. Дорофєєва, А.А. Пінського, що розкривають співвідношення базової і профільної підготовки; Н.О. Аніскіної, Ю.І. Діка, А.Ж. Жафярова, Ю.М. Колягіна, П.С. Лернера з використання технічних засобів і телекомунікаційних технологій у практичній організації певних профілів навчання.

Це свідчить про спільний інтерес учених до проблеми диференціації навчання, а отже, і профільної освіти молоді, оскільки диференціація навчання є підґрунтям забезпечення його профільності.

Основні завдання профільного навчання націлюють педагогів на створення умов для розвитку інтересів та здібностей, забезпечення умов для їхнього професійного самовизначення, формування різноманітних компетенцій, забезпечення зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю. Тому профільне навчання передбачає реалізацію таких основних цілей, як:

- 1) забезпечення поглибленого вивчення окремих загальноосвітніх предметів;
- 2) створення умов для диференціації та індивідуалізації навчання, вибору ліцеїстів індивідуальних освітніх траєкторій у відповідності з їх особливостями;
- 3) розширення можливостей соціалізації учнів.

Диференціація та інтеграція навчання – два протилежні процеси, що супроводжують розвиток освіти. У сучасних умовах демократизації суспільства поряд з інтеграцією зростає питома вага диференціації, зокрема її різновиду – профільного навчання, оскільки його об'єктивною основою виступає гуманізація, яка здійснюється шляхом опанування старшокласниками навчальних предметів за вибором на різних рівнях складності згідно з індивідуальними можливостями і потребами. Профільне навчання, як чинник гуманізації освіти, сприяє задоволенню освітніх потреб, утвердженню унікальної неповторності й самоцінності кожного учня, зумовлене зростаючими вимогами особистості і суспільства до професійної компетентності, самоактуалізації і когнітивної активності майбутніх фахівців.

Аналіз наукових праць показує, що вчені виділяють такі етапи впровадження профільного навчання в нових типах загальних навчальних закладів, зокрема в ліцеях:

- *перший етап* – визначення профільності навчання;
- *другий етап* – проведення організаційно-методичних заходів для забезпечення профільності в ліцеї;

- *третій етап* – моніторинг і корекція процесу впровадження профільного навчання;
- *четвертий етап* – перспективний розвиток системи профільного навчання [1; 2; 4; 5]

На наш погляд, у кожного ліцеїста в процесі організації і здійснення профільного навчання потрібно формувати потребу у самоаналізі, творчості, самовдосконаленні; стимулювати мотиви пізнавальної діяльності; розвивати активність, наполегливість, ініціативність.

Тому основними завданнями системи профільного навчання у ліцеї є:

- дати учням глибокі та міцні знання з профільних дисциплін, саме в тій галузі, де вони прагнуть реалізувати себе після закінчення ліцею;
- виробити стійкі навички самостійної пізнавальної діяльності, підготувати до розв'язування завдань різного рівня складності;
- зорієнтувати учнів у широкому обсязі проблем, пов'язаних з тією чи тією сферою діяльності людини;
- формувати навички критично й творчо переробляти інформацію, мати свою думку й уміти відстоювати її в будь-якій ситуації;
- забезпечити конкурентоспроможність ліцеїстів при вступі до обраних ними ВНЗ [2, с. 15].

Найголовнішою умовою успішного вирішення завдань профільної школи є диференційований підхід до організації, в першу чергу, змісту освіти старшої школи за рівнями засвоєння навчального матеріалу. Реалізація цієї навчальної стратегічної цілі має базуватися на певних підходах:

1) застосування *технологічного підходу* для діагностичної постановки цілей, проектування і втілення в практику траєкторій навчання, організації навчального процесу із застосуванням різних *моделей навчання* на різних рівнях засвоєння знань.

2) побудови навчально-виховного процесу на основі *особистісно-діяльнісного підходу*, що характеризується ціннісним ставленням, позитивними мотивами учнів у діяльності, включенням особистого досвіду школяра в процес навчання і виховання;

3) застосування *системного підходу*, який орієнтує на визначення навчання як цілеспрямовану творчу діяльність його суб'єктів, вимагає розгляду системоутворюючих зв'язків мети, завдань, змісту, форм і методів навчання;

4) використання *компетентнісного підходу*, який передбачає прирощення не лише знань, умінь, навичок, а і досвіду емоційно-ціннісного ставлення;

5) формування *рефлексивної культури* особистості, яка характеризується готовністю і здатністю школяра до творчого осмислення свого внутрішнього світу та світу іншої людини;

6) *дидактичного проектування* навчального процесу із врахуванням ступеня розвитку тих компонентів пізнавальних здібностей (просторова уява, образне мислення, гнучкість мислення тощо), які є специфічними для певного профілю;

7) забезпечення можливості *дидактичного вибору* в навчально-пізнавальній діяльності, що є одним із найдійовіших засобів самореалізації і підвищення активності як учнів так і вчителів;

8) організація *освітнього розвивального середовища* (сукупність умов, пов'язаних з матеріально-технічним і програмно-методичним забезпеченням навчально-виховного процесу, створенням умов творчої комфортної взаємодії школярів між собою, з учителями, батьками; використання різних методів і засобів активізації діяльності, яка забезпечує творчий розвиток особистості та ін.).

9) організація навчання на основі *ресурсного підходу*, педагогічними умовами якого є: реалізація суб'єктивної позиції учня, структурування змісту навчального предмета, яке дає змогу школярам вивчати його в різних темпах і на різному рівні складності, конструювання навчального матеріалу залежно від вибору суб'єктом способів роботи з ним, використання системи оцінювання, орієнтованої на врахування змін, які відбува-

ються в суб'єктивному досвіді учнів, активізація емоційно-оцінного ставлення школярів до своєї самостійної діяльності засобами рефлексії [1].

Таким чином профілізація ліцею дозволяє досягнути нової якості освіти, задовольнити потреби суспільства й можливості закладу, створити умови для рівного доступу до якісної освіти школярам різних категорій відповідно до їх нахилів.

У 2011/2012 навчальному році 25859 юних полтавців здобувають середню освіту в 52 загальноосвітніх навчальних закладах, серед яких:

- 14 закладів нового типу: міський ліцей ім. І.П.Котляревського, 9 гімназій (№ 6, 9, 17, 21, 28, 30, 31, 32, 33), 1 НВО (дитячий садок – початкова школа – гімназія) №14, 3 спеціалізовані школи з поглибленим вивченням окремих предметів (№ 3, 5, 29);

- 1 навчально-виховний комплекс (ЗНЗ-ДНЗ) №16, 6 навчально-виховних комплексів «ясла-садок-початкова школа» (№ 3, 10, 26, 45, 85, 86), які забезпечують наступність між дошкільною та початковою освітою, сприяють швидкій адаптації дітей до школи;

- 2 спеціальні школи для дітей з особливими потребами – № 39 та № 40;

- 1 вечірня (змінна) школа;

- 5 приватних навчальних закладів (ліцей ПДАА, «Чарівний світ», навчально-виховні комплекси «Паросток», «Ор-Авнер» та О.Данько).

Серед цих навчальних закладів особливе місце у підготовці майбутньої наукової еліти нації займає міський багатопрофільний ліцей №1 імені І.П. Котляревського. В умовах сучасної світової тенденції ліцей обирає собі завданням збереження та передачу культурного досвіду поколінь. Із цією метою викладання ведеться українською мовою, а ще учні опановують три іноземні мови (англійську, французьку, німецьку), що сприяє підвищенню комунікативної культури. Ліцей був створений 1992 року. Профільне навчання здійснюється за такими напрямками: філологічний, гуманітарно-образотворчий, правознавчо-економічний, інформаційний, що створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у ліцеїстів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності.

Учителі ліцею на уроках віддають перевагу сучасним інноваційним технологіям: мультимедійним, інформаційним, проектним, кооперованому навчанню, спеціальним комп'ютерним програмам для перевірки знань учнів. Для того, щоб учні ліцею отримували ґрунтовні знання, педагоги впроваджують різні форми і методи роботи, що дозволяють залучити ліцеїстів до наукової діяльності як під час уроку, так і в позаурочний час, створити таке освітнє середовище, в якому б зміг розкритися кожен. Використання нових інформаційних технологій відкриває учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає цілком нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різноманітних професійних навичок.

Навчальні заняття організовуються за семестровою системою:

I семестр – з 1 вересня по 30 грудня, II семестр – з 10 січня по 27 травня.

Упродовж навчального року для учнів проводяться канікули: осінні – з 25 по 31 жовтня, зимові – з 30 грудня по 9 січня, весняні – з 27 березня по 3 квітня (орієнтовно). Протягом навчального року проводиться профільна практика учнів I та III курсів, яка зараховується після захисту курсової роботи з профільного предмету. Тривалість уроків становить 45 хвилин; заняття відбуваються в одну зміну. У зв'язку з проведенням інтенсивного курсу вивчення іноземних мов, а отже, змінним розкладом, у ліцеї № 1 можуть проводитися нульові або 7-і уроки, а також спарені уроки. Ліцей працює в режимі 6-денного робочого тижня.

Учні ліцею стають переможцями Всеукраїнських олімпіад, 72% ліцеїстів закінчили навчальний 2011/2012 рік із високими досягненнями.

Вектор розвитку профільної освіти в ліцеї – профілізація дає позитивні результати тільки в єдності із профорієнтацією і можлива у поєднанні з фундаментальністю знань та з урахуванням вітчизняного культурно-історичного досвіду. Педагогічний колектив навчального закладу вважає, що якість освіти є умовою стійкого розвитку соціуму і передбачає баланс трьох компонентів: природи, суспільства й економіки, а концепція стійкого розвитку особистості людини передбачає коеволюцію людини і природи з турботою про умови життя майбутніх поколінь.

Важливою умовою успіху профільного навчання в ліцеї є допрофільна підготовка, адже це дві складові одного процесу: самовизначення особистості у виборі напрямку в освіті й у майбутній професійній діяльності. Основна мета допрофільної підготовки – формування у дітей готовності робити свідомий вибір подальшого профілю навчання. Теоретично учні повинні об'єктивно оцінити свої здібності до різних навчальних предметів, здійснити вибір профілю, який їм найбільш до вподоби, бути готовими до здобуття подальшої освіти.

На практиці ж ми спостерігаємо, що в низці шкіл допрофільна підготовка взагалі не ведеться. Тому й така велика частка (50% учнів) помилкового вибору профілей. Якщо за типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів для основної та старшої школи у старшій школі відводяться години на профільні предмети і курси за вибором, то в основній школі годин на допрофільну підготовку не дається. Отже, адміністрація шкіл на свій розсуд вирішує, як проводити роботу для полегшення вибору профілю дев'ятикласниками і чи взагалі її проводити; чи розподілити учнів у 10-х класах по трьох основних напрямках (фізико-математичний, природничий, гуманітарний) залежно від їх успіхів у навчанні, а не від їх бажання. Тобто теорія профільного навчання і практика зазвичай не збігаються.

Таким чином, профільне навчання в Україні – незворотній процес, необхідність його визнано в усьому світі. Адже сенс життя кожної людини полягає у найбільш повній життєвій самореалізації, що має принести користь суспільству і самій людині. Проблема впровадження ідеї профільного навчання полягає у неузгодженості теоретичних пошуків і реалій сьогоденної освітньої парадигми. Для виходу з цієї ситуації необхідно узгодження дій науковців (більше прогресивності і гнучкості) і вчителів-практиків (старанність і досвід).

Список використаної літератури

1. Егоров О. Профильное образование: проблемы и перспективы / О. Егоров // Народное образование. – 2006. – № 5. – С. 32-36.
2. Зламанюк Л.М. Профільна освіта: шляхи реалізації / Л.М. Зламанюк // Нива знань – 2005. – № 1. – С. 14-17.
3. Концепція профільного навчання в старшій школі. – К., 2003. – 14 с.
4. Липова Л., Замаскіна П., Малишев В. Профільне навчання і проблеми соціалізації випускників / Л. Липова, П. Замаскіна, В. Малишев // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 38-41.
5. Сухолейстер Г. Розвиток системи профільного навчання в ліцеї / Г. Сухолейстер // Директор школи. – 2012. – №14. – С. 35-47.

Марина Буцька

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

На сьогоднішній день пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційних технологій, які забезпечують доступ до мережі високо якісних баз даних, розширюють можливість учнів до сприйняття складної інформації. Це здійснюється шляхом побудови індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності, залежно від конкретних потреб, використання можливостей Інтернет, впровадження дистанційного навчання, випуску елементарних підручників.

Держава підтримує застосування комп'ютерних технологій до системи оцінювання знань, сприяє забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, побудові глобальних інформаційно-освітніх мереж.

Актуальність питання обумовлюється активізацією основного продукту інформаційної революції – інформаційних технологій, які в буквальному розумінні роблять революційний переворот у всіх сферах життєдіяльності людини.